

VREUGDE EN GEZONDHEID IN DE TORA

Dansen met de Tora

Leo Mock

Vreugde is in het Jodendom een belangrijke levenshouding. God zelf verblijdt zich over Zijn Schepping (Ps. 104:30) en geeft de mens opdracht om het leven vreugdevol tegemoet te treden: 'Israël verheuge zich in zijn Maker' (Ps. 149:2). Want wie erkent dat de schepping in de basis goed is, die verheugt zich over het Leven, maar wie niet vrolijk kan zijn erkent daarmee dat de basis van ons bestaan onvolledig en slecht is.

God zelf is het daar in ieder geval niet mee eens: God zag alles in het grotere meta-perspectief en zie 'het was zeer goed' (Gen. 1:31). De vreugde over het bestaan zelf wil niet zeggen dat we ons moeten berusten in wat nog niet bereikt is, in het zichtbare kwaad. De mens is geroepen om als partner aan de Schepping deze verder te volmaken totdat de innerlijke werkelijkheid en de zichtbare werkelijkheid één zijn en heel zijn (Zech. 14:9).

Vreugde der Wet

In de Joodse kalender is er één dag waarop er een expliciete link wordt gelegd tussen dansen en vreugde en de Tora. Deze dag is Simchat Tora, Vreugde der Wet, en wordt gevierd aansluitend aan het Loofhuttenfeest. Het vormt tevens de afsluiting van de lange periode van feestdagen in het najaar, die begint met Joods Nieuwjaar (Rosj Hasjanna) dat een ernstig karakter heeft en in het teken van het Godsoordeel staat. Ruim een week later is het Grote Verzoendag (Jom Kipoer) – de bekroning van het 'werk' dat eerder verricht is in de 'Tien Dagen van Inkeer', zoals de periode tussen Joods Nieuwjaar en Grote Verzoendag genoemd wordt. Na het vasten en de boetedoening op Grote Verzoendag kan men met een gerust hart er van op aan dat God de zonden vergeven heeft. Gelouterd gaat men enkele dagen later het Loofhuttenfeest (Soekot) tegemoet, dat in de traditie al met vreugde in verband wordt gebracht. Vreugde om het proces van verzoening dat achter ons ligt, en tevens dankbaarheid voor het agrarische jaar dat ten einde loopt terwijl men de laatste producten binnenshuis brengt en zich opmaakt voor de aankomende herfstregens. Vanuit deze gemoedsstemming wordt het Vreugde der Wet gevierd – de dag waarop men de jaarlijkse lezing van de Tora beeïndigt, en tevens weer opnieuw met het Scheppingsverhaal van Genesis begint. Omdat leren nooit klaar is, en de Tora net als het bestaan een kringloop is. Wie de laatste letter en de eerste letter

van de Tora samenvoegt krijgt het woord 'lev' – hart – om aan te geven dat het in de kern om het hart draait. Het orgaan dat men in oude tijden zowel met emotie als intellect in verband bracht.

Dansen met de Tora

Het hele jaar leest men tijdens de diensten in de synagoge uit de Torarol – op doordeweekse dagen (maandag en donderdag) maar een klein stukje, op Sjabbat een groter stuk. Voordat men uit de Tora leest zegt men eerst een zegening waarin men God dankt om het feit dat hij Israël verkoos om aan hen de Tora te geven. Zoals men ook altijd na het lezen uit de Tora de zegening zegt met daarin de passage: 'en een eeuwig leven plantte Hij in ons midden'. De Tora bevindt zich in onze kern, maar wij zijn tevens dragers van de Tora in de zichtbare werkelijkheid, in het leven van alledag. Op de dag van Vreugde der Wet doet men echter iets uitzonderlijks: men laat de Torarol dicht en in plaats van te lezen en te leren, danst men met de Torarollen, getooid met haar mantels en versieringen. Uitbundige vreugde om het voorrecht om deel te hebben aan de Tora – aan deze Boom van het Leven zoals de Tora ook wel wordt genoemd. Volgens een mystieke traditie is elke ziel van Israël verbonden met een letter in de Tora en vormt heel Israël als het ware één levende Torarol. Vanuit die letter van de (spirituele) Torarol ontvangt de ziel haar Goddelijke energie en is zij verbonden met de Allerhoogste.

Het dansen met de Tora heeft precedenten in de bijbel. Zoals ook de bijbelse David dat deed toen hij de Heilige Ark vanuit het huis van Obed-Edom naar de Davidsburcht bracht. In de Ark lagen de Tora – het wetsboek – en de beide Stenen Tafelen. David danst haast op extatische wijze: 'En David danste uit alle macht voor het aangezicht van de Eeuwige' (2 Sam. 6:14). Het bijbelverhaal suggereert dat David slechts schaars gekleed was, enkel 'omgord met een linnen lijfrok'. Zijn dans is zo uitgelaten en extatisch dat het bijna obscene is. Michal, de dochter van Saul, vindt dan ook dat David zichzelf vernederd heeft door zich publiekelijk zo te laten gaan en volledig te laten meeslepen op de golven van zijn emoties: 'Wat een eer heeft de koning van Israël zich thans verworven, dat hij zich heden ontbloot heeft ten aanschouwen van de slavinnen zijner dienaren, zoals een lichtzinnig man zich schaamteloos ontbloot!' (6:20).

De Vreugde der Wet kent vele aspecten, waaronder de heilige onzin. Leo Mock belicht de vreugde onder andere in relatie tot de psychische gesteldheid van degene die de vreugde uit.

Drs. L. Mock studeerde in Israël aan een Talmoed Hogeschool en Joodse Geschiedenis aan de Bar-Ilan Universiteit in Israël en Oude Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is sinds 1999 docent bij de Vakgroep Hebreeuws van de Universiteit van Amsterdam. Daarnaast geeft hij cursussen over het Jodendom (o.a. voor Crescas en de Folkertsma-stichting). Hij is auteur van verschillende boeken over Jodendom.



Extase en begrenzing

Maar David vindt de kritiek van Michal onterecht: 'Het is voor [het aangezicht van] de Eeuwige' (6:21). En dan is veel geoorloofd: 'ja, ik zal spelen voor het aangezicht van de Eeuwige' (6:21). Zelfs kinderlijk, onvolwassen gedrag – spelen – is acceptabel wanneer het voor het aangezicht van de Eeuwige plaatsvindt, in haast mystieke vervoering en extase. Niet onbelangrijk is hierbij dat het Hebreeuwse woord voor 'spelen' (*lesachek*) in de bijbel ook samenhangt met het woord voor lachen (*letzachek*), dat echter ook enkele bijbetekenissen heeft zoals spotten en de liefde bedrijven (zie Gen. 26:8 en 39:14). In David's extatische vreugde zit mogelijk ook een erotiserend en mannelijk element dat haast pagaans in de ogen van Michal overkomt. Maar David is zelfs tot meer bereid: 'Ja, ik zal mij nog geringer gedragen dan ik deed; ik zal onaanzienlijk zijn in eigen ogen' (2 Sam. 6:22). Extatische vreugde kan leiden tot verlies van ego en zelfvernederend. Maar waar ligt de grens, en is er een grens? Waar gaat de extase voor de Eeuwige over in dionysische vervoering, in een haast orgiastische staat van exaltatie?

Bij de rabbijnen van de Talmoed wordt de nadruk gelegd op de balans tussen vreugde en ontzag. Hoewel vreugde erg belangrijk is als levenshouding en tijdens het uitvoeren van de geboden – 'Dien de

eeuwige met vreugde' (Ps. 100:2) – mag zij niet leiden tot een extase zonder begrenzing. Naast de dienst in vreugde spreekt de Psalmist immers ook over 'Dient de Eeuwige met vreeze' (Ps. 2:11). Dit betekent dat er een synthese tussen beiden moet ontstaan, waarbij er zowel vreugde als ontzag aanwezig zijn: 'en verheugt u met beving' (Ps. 2:11). Vreugde alleen leidt tot grenzeloze extase, maar vrees alleen leidt tot verstarring, verkillend en het mechanisch uitvoeren van rituelen en wordt als zonde beschouwd: 'Omdat u de Eeuwige, uw God, niet met vreugde en blijdschap gediend hebt vanwege al uw overvloed' (Deut. 28:47). Wanneer beide elementen echter in evenwicht zijn betreedt de mens de juiste middenweg die hem tot het Heilige voert.

Vreugde en de Heilige Geest

Toch onderkennen ook de rabbijnen in de Talmoed het verband tussen het directe contact met het Heilige en vreugde. De Heilige Geest rust alleen op een mens wanneer deze vrolijk is. Als bewijs hiervoor verwijst men naar de profeten die door middel van muziek een gemoedstoestand bij zichzelf opwekten en zo contact maakten met het Heilige. Zoals er bijvoorbeeld over Elisa staat: 'Nu dan, haal mij een citerspeler. En het gebeurde, dat toen de citerspeler speelde de hand van de Eeuwige op hem kwam' (2 Kon. 3:15). In de Talmoed vinden we enkele verha-

len over geleerden die de gewoonte hadden om op bruiloften uitbundig voor een bruid te dansen met een mirtetak in de hand. Een ander deed een dans met drie mirtetakken, terwijl een derde de bruid op zijn schouders nam voor een uitbundige dans. De collega rabbijnen vinden dergelijk gedrag maar een beschaming van de waardigheid van een geleerde (B.T. Ketoebot 17a). Bovendien is het op de schouders nemen van een bruid mogelijk een inbreuk op de wetten van de zedelijkheid die een bepaalde afstand tussen de beiden seksen voorschrijven. De vraag is of het mogelijk is in dit model van de rabbijnen waar de nadruk ligt op de synthese van vreugde en ontzag, om tegelijkertijd een staat van extase bij jezelf op te wekken waarna je contact met het Heilige maakt, en binnen de grenzen van het alledaagse geaccepteerde te blijven.

Vreugde en mystiek

Vooral onder de toenemende invloed van de mystiek in het Jodendom wordt er een nog grotere nadruk op vreugde gelegd, en worden negatieve gevoelens als droefheid haast als een zonde gezien. Een 18^e eeuwse mysticus legt in een geschrift uit dat het juist voor de rechtvaardige zo belangrijk is om in vreugde te verkeren, omdat dan de kwade krachten onderworpen en vernietigd zullen worden. Er lijkt een oorlog te woeden tussen de goede krachten die zich openbaren in de dienst aan God vanuit vreugde, en de kwade krachten wier motto bedruktheid en droefheid zijn. Tot een hoogtepunt komt dit in het Oost-Europese Chassidisme dat een grote nadruk legt op de dienst uit vreugde, en waar droefheid gezien wordt als de vader van al het kwaad. Zelf berouw hebben over de eigen zondigheid mag niet leiden tot bedruktheid, maar moet vanuit vreugde gebeuren. Wie denkt dat berouw en teneergeslagenheid samen moeten gaan, vergist zich. Negatieve gevoelens over zondes leiden juist tot grotere zondigheid en tot een neerwaartse spiraal in de relatie tot het Heilige. Een van de lijfspreuken van Nachman uit Breslov was 'dat het een grote plicht is om altijd in vreugde te zijn'. En dat het ten alle tijde 'verboden is om de hoop op te geven'.

Heilige onzin

Rabbi Nachman van Breslov gaat zeer ver in zijn opdracht aan de mens om altijd in vreugde te zijn. In zijn geschriften vinden we de idee terug dat de manier om altijd vrolijk te zijn ligt in het doen van onzinnige daden. Dat je jezelf als een dwaas gedraagt en jezelf verblijdt met onzin. Juist omdat de mens zo naar zwartgalligheid neigt door de strubbelingen van het alledaagse bestaan, moet je jezelf tot vreugde dwingen door het doen van onzin in de vorm van grappen en grollen, gek springen, en dansen. Uit zijn naam wordt een parabel verteld over een koning die in de sterren ziet dat dit jaar al

het graan in zijn koninkrijk door een ziekte aangestast zal worden. Iedereen die van het graan eet zal gek worden. De koning roept zijn geliefde dienaar bij zich en overlegt wat ze moeten doen. Zijn dienaar stelt voor dat ze in ieder geval voor hen zelf onaangestast graan zullen bewaren genoeg om een jaar van te eten, zodat zij beiden in ieder geval normaal blijven. De koning wijst op een probleem: wanneer ze beiden alleen samen zijn zullen ze normaal zijn. Maar zodra ze tussen de mensen zijn – die allemaal gek zijn geworden van het graan – dan zal iedereen zeggen dat juist zij beiden gek zijn, omdat ze afwijken van de rest. Ze komen tot de conclusie dat er geen andere mogelijkheid is dan om ook van het gekmakende graan te eten. Maar van te voren zullen ze op hun beider voorhoofd een teken aan brengen als herinnering dat ze gek zijn. 'Zodat wanneer ik naar jouw voorhoofd kijk en jij wanneer je naar mijn voorhoofd kijkt, dat we zullen weten dat dit het teken is dat we gek zijn'. Wie weet dat hij gek is, is geen gek. Zolang je maar van je zelf weet dat het een spel is, dat je je alleen als een gek gedraagt, ben je geen gek.

Vreugde en eschatologie

Al in bijbelteksten wordt er een verband gelegd tussen vreugde en het herstel van Israël in de Eindtijd, zoals in 'Jubel en verheug u, dochter van Zion! want zie, Ik kom in uw midden wonen, luidt het woord van de Eeuwige' (Zach. 2:10), en: '...in de steden van Juda en op de straten van Jeruzalem die woest liggen, zonder mensen, zonder inwoners en zonder dieren, zal weer gehoord worden de stem der vreugde en de stem der vrolijkheid...' (Jer. 33:10-11). Volgens de rabbijnen in de Talmud is na de verwoesting van de Tempel de vreugde uit de wereld verdwenen; ja, hij is bij God zelf verdwenen. Vandaar dat het volgens sommigen verboden is om in deze onverloste wereld een volledige extatische vrolijkheid te bereiken. Dat is pas weggelegd voor de Eindtijd waarin de volledige vreugde weer terugkeert in de kosmos. Men baseert zich hierbij op een exegese van Psalm 126 die de blijdschap van de terugkerende ballingen naar het land Israël beschrijft in de 6^e eeuw voor de jaartelling: 'Toen werden onze monden vervuld met lachen, onze tong met gejuich' (Ps. 126:2). Volgens de rabbijnen moet het Hebreeuws hier niet in de verleden tijd vertaald worden, maar als verwijzend naar de verlossing in de Eindtijd: 'Dan zullen onze monden vervuld worden met lachen, onze tongen met gejuich'. Alleen dan zal er een complete vreugde heersen, en niet eerder, ook bij God zelf: 'Hij die in de hemel zetelt, zal lachen' (Ps. 2:4).